

dr hab. Jarosław Rogóż, prof. UMK
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Wydział Sztuk Pięknych
Instytut Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa
ul. Henryka Sienkiewicza 30/32, 87-100 Toruń

Recenzja rozprawy habilitacyjnej, dzieła artystycznego, dorobku naukowo-artystycznego, dydaktycznego i osiągnięć organizacyjnych dra Mirosława Wachowiaka

Podstawa opracowania

Pismo z dnia 30 kwietnia 2019 r. informujące o decyzji Centralnej Komisji ds. Tytułów i Stopni Naukowych wyznaczenia mnie na recenzenta w komisji habilitacyjnej Pana dra Mirosława Wachowiaka podpisane przez Panią Dziekan Wydziału Sztuk Pięknych UMK prof. dr hab. Elżbietę Basiul.

W skład ocenianych materiałów wchodzi:

- rozprawa habilitacyjna dr Mirosław Wachowiak pt. *Konserwacje i rekonstrukcje wybranych dzieł eksponowanych na wystawach w Centrum Sztuki Współczesnej Znaki Czasu w Toruniu w latach 2009-2018 jako przykłady nietypowych ingerencji konserwatorskich w obiekty sztuki współczesnej żyjących artystów, wprowadzające nowe konteksty praktyki i etyki konserwatorskiej*, Toruń 2018 (mps) oraz *Dokumentacja badawcza i fotograficzna dzieła habilitacyjnego*, Toruń 2018 (mps)
- *dzieło artystyczne – katalog wystawy Ingerencje konserwatorskie w dzieła artystów żyjących. Nowe konteksty praktyki i etyki konserwatorskiej*, CSW „Znaki Czasu”, Toruń 2018, ISBN 948-83-62881-95-6
- *dorobek naukowo-artystyczny, dydaktyczny i osiągnięcia organizacyjne*

Recenzję sporządzono zgodnie z art. 18a ustawy 5 z dn. 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach naukowych i tytule naukowym w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789).

Informacje o autorze rozprawy

Pan dr Mirosław Wachowiak w czerwcu 2004 roku uzyskał dyplom magistra sztuki w specjalności konserwacja malarstwa i rzeźby polichromowanej na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu za pracę magisterską pt. *Zachowane, dwustronnie malowane skrzydła ołtarza helckiego, datowane ok. 1500 r. – materiał i technika* (promotor prof. Justyna Olszewska-Świetlik). W grudniu 2008 roku uzyskał dyplom doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o sztuce na Wydziale Sztuk Pięknych UMK za rozprawę *Malarstwo olejne Józefa Pankiewicza – materiał i technika* (promotor prof. Dariusz Markowski). W 2008 r. podjął pracę w Centrum Sztuki Współczesnej w Toruniu a od lutego 2012 roku został zatrudniony w Zakładzie Konserwacji i Restauracji Sztuki Nowoczesnej Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa WSP UMK.

Recenzja rozprawy habilitacyjnej /ocena dzieła naukowego/

Jako najważniejsze osiągnięcia Pan dr Mirosław Wachowiak przedstawił do oceny rozprawę habilitacyjną pt. *„Konserwacje i rekonstrukcje wybranych dzieł eksponowanych na wystawach w Centrum Sztuki Współczesnej Znaki Czasu w Toruniu w latach 2009-2018 jako przykłady nietypowych ingerencji konserwatorskich w obiekty sztuki współczesnej żyjących artystów, wprowadzające nowe konteksty praktyki i etyki konserwatorskiej”*, Toruń 2018. Drugą pozycją jest katalog wystawy opublikowanej przez CSW „Znaki Czasu” w 2018 pod tytułem *„Ingerencje konserwatorskie w dzieła artystów żyjących. Nowe konteksty praktyki i etyki konserwatorskiej”*. Rozprawę habilitacyjną uzupełnia *Dokumentacja badawcza i fotograficzna dzieła habilitacyjnego*, Toruń 2018. Wystawa upubliczniająca wyniki prac artystyczno-konserwatorskich pt. *„Mirosław Wachowiak. Konserwatorsko-artystyczne transgresje”* miała miejsce w okresie 24.04–15.06 2018 roku w Centrum Sztuki Współczesnej *Znaki Czasu* w Toruniu.

Licząca 128 stron rozprawa habilitacyjna Pana dra Mirosława Wachowiaka zawiera takie części jak: wstęp, wprowadzenie, wybrane ingerencje konserwatorskie, 9 rozdziałów prezentujących niestandardowe ingerencje konserwatorskie w dzieła współczesnych artystów, podsumowanie, wnioski końcowe oraz bibliografię, netografię i spis fotografii.

We wstępie Autor przedstawił syntetyczny zarys problematyki dotyczącej aspektów często nietypowych i niestandardowych ingerencji konserwatorskiej w najmłodsze dzieła sztuki współczesnej uwzględniających pierwotne intencje twórcy i szeroko rozumianą warstwę znaczeniową dzieła. Habilitant zwraca uwagę na zagadnienia wkraczania konserwatora w sferę artystyczną zwłaszcza w kontekście włączania konserwatora w akcje artystyczne o charakterze performatywno-konceptualnym czy wymianę elementów dzieła posiadających lub nie posiadających indywidualnego piętna artysty. Również uwypukla techniczną stronę przeprowadzenia zabiegów konserwatorskich na nietypowych materiałach obecnych w dziełach sztuki współczesnej. Ze względu na złożoność strategii postępowania ze współczesnymi

dzielami sztuki, Autor traktuje zaprezentowane w rozprawie realizacje jako ważną propozycję opartą na doświadczeniach własnych mogącą być punktem odniesienia dla działań innych konserwatorów w przyszłości.

Wprowadzenie umożliwia zorientowanie się w podstawowych, współczesnych teoretycznych modelach rozumienia autentyzmu, integralności oraz osoby konserwatora w procesie opieki nad dziełem sztuki współczesnej. Pozwala również zapoznać się ze stosunkiem do klasycznych koncepcji konserwatorskich jak i zakresem uwzględnienia artysty, który kształtuje przebieg konserwacji.

W krótkim tekście „Wybrane ingerencje konserwatorskie” Autor uzasadnia dobór materiału prezentowanego w rozprawie oraz zwraca uwagę na zawartość integralnej części ją uzupełniającej tj. na Dokumentację badawczą i fotograficzną dzieła habilitacyjnego.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym „*Ingerencje konserwatorskie w dziełach Davida Lyncha*” prezentowana jest problematyka oczyszczania wrażliwych warstw malarskich na bazie żywic syntetycznych oraz dość szczegółowe wyniki badań materiałów obecnych w obrazach. W części tej zwrócono uwagę na ważność komunikacji i interakcji z artystą dla podjęcia dalszych decyzji konserwatorskich o sposobie przeprowadzenia konserwacji innych obrazów.

Drugi rozdział pt. „Rekonstrukcja konserwatorska za przyzwoleniem artysty – *Nocne zwiedzanie* Tomasza Kowalskiego (2009)” relacjonuje przebieg rekonstrukcji konserwatorskiej rzeźby oraz włączenia jej w dzieło jako integralną część na podstawie decyzji samego autora.

Następny rozdział „Częściowa rekonstrukcja obiektu Honzy Zamojskiego *Human Tree* (2013) oraz projekt dedykowanej mu skrzyni transportowej” omawia częściową rekonstrukcję dzieła dopełnioną działaniami artysty na elementach o charakterze autografu jak i porusza sprawę bezpiecznego transportu.

W czwartym rozdziale zatytułowanym „Rekonstrukcja zewnętrznej powłoki obiektu *Planescape* (2009) Roberta Rumasa i Zbigniewa Libery oraz propozycja konstrukcji przeznaczonej do jej bezpiecznego transportu” zaprezentowano interwencję w obiekt *Planescape* o spękany i zdeformowany element płaszcza z pleksi jak i problematykę bezpiecznego transportu nietypowego dzieła sztuki współczesnej.

Rozdział piąty „Konserwacja organów będących częścią instalacji *Serce na dłoni* (2011) Massima Bartoliniego” porusza zagadnienia ingerencji w działający mechanizm organów.

Natomiast rozdział szósty „Xárene Eskandar, *Artifacts From a Parallel Universe: Tentative Architecture of Coastline Inhabitants Of The Other Earth* (2008) – ingerencje konserwatorskie w układ dynamiczny” prezentuje ingerencje konserwatorskie w część dzieła Xarené Eskandar zawierający mechanizm odkształcający powłokę szaty tzw. „oddychający strój”.

W rozdziale siódmym pt. Rekonstrukcja części instalacji Christinae Löhr z zasuszonych roślin prezentowana jest konserwacja uszkodzonej instalacji.

W następnym rozdziale możemy zapoznać się z konserwacją wielkogabarytowego dzieła Patricka Tuttofuoco *Chinese Theatre* z podjęciem wątku możliwej wymiany elementów pozbawionych indywidualnego piętna artysty.

Dziewiąty rozdział pt. „Konserwacja w służbie performansu – przygotowanie podziału obrazu Rafała Bujnowskiego *Skóra* (2004) jako element akcji artystycznej grupy Azorro” opisuje aspekty performatywne z grupą Azorro.

Przedostatnim elementem rozprawy habilitacyjnej jest *Podsumowanie*, w którym Autor przedstawia analizy towarzyszące prezentacji poszczególnych ingerencji konserwatorskich wraz z teoretycznymi rozważaniami, pracę kończą *Wnioski końcowe*. Ponadto praca zaopatrzona jest w bibliografię zawierającą 50 pozycji, netografię liczącą 16 źródeł oraz spis fotografii 14 pozycji.

Dokumentacja badawcza i fotograficzna dzieła habilitacyjnego o objętości 258 stron uzupełnia i rozszerza opisy i informacje zawarte w rozprawie habilitacyjnej oraz w dużo bardziej obszerny sposób ilustruje przeprowadzone badania i fotograficzny przebieg ingerencji konserwatorskich. Zawiera ona krótki wstęp i dziewięć rozdziałów poświęconych ingerencjom konserwatorskim, w tej samej kolejności co w rozprawie. W jej skład wchodzi również spis zdjęć 341 pozycji oraz spis ilustracji 43 pozycje.

Drugim elementem przedstawionym do oceny przez dra Mirosława Wachowiaka jest dwujęzyczny katalog wystawy (polski i angielski) *Ingerencje konserwatorskie w dzieła artystów żyjących. Nowe konteksty praktyki i etyki konserwatorskiej*, wydany przez CSW „Znaki Czasu” w 2018 roku w Toruniu. Katalog o objętości 81 stron jest udokumentowaniem wystawy zorganizowanej w Centrum Sztuki Współczesnej Znaki Czasu. Zawiera on takie części jak: Wstęp; Przedmowa; „Walking toward formidable communication” Dzieło współczesne, artysta i konserwator – przestrzenie twórczej komunikacji; Wybrane ingerencje konserwatorskie. Wystawa ta była próbą spojrzenia na ostatnią dekadę działalności CSW w aspekcie aktywności konserwatora-restauratora sztuki współczesnej, w kontekście wybranych obiektów prezentowanych na wystawach i wpływu ich autorów na zrealizowane działania.

W trakcie czytania dysertacji uwagę zwraca opracowanie „Wstępu”. Autor w nim mało konkretnie sformułował cele pracy i działań konserwatorskich. Przez co ich treści i przekaz są dość „rozmydlone”. Jednak analizując materiały poddane ocenie nie trudno zauważyć, że Habilitant ma pełną świadomość swoich dokonań, ponieważ informacje o celach pracy i działaniach konserwatorskich doskonale sformułował na początku swojego Autoreferatu. Następną moją uwagę dotyczy redakcji pracy. Mianowicie uważam, że krótki tekst „Wybrane ingerencje konserwatorskie”, ze względu na treść, powinien zostać po małej kosmetyce umieszczony we „Wstępie”. Pierwszym rozdziałem w pracy powinno być „Wprowadzenie” a następnie kolejne rozdziały prezentujące niestandardowe ingerencje konserwatorskie w dzieła współczesnych artystów. Również w pracy wydanej w druku powinna się znaleźć wyselekcjonowana część materiału fotograficznego prezentowanego w „Dokumentacji badawczej i fotograficznej dzieła habilitacyjnego”. Uwagi te powinny zostać uwzględnione przez dra Wachowiaka w przypadku złożenia rozprawy habilitacyjnej do druku. Tekst dysertacji napisany jest poprawnym językiem polskim jednak pragnę zwrócić uwagę Autorowi na

wystrzeżenie się bardzo złożonych zdań, które mają ponad 6 wersów. Zdania takie źle się czyta i trudno precyzyjnie tłumaczy na języki obce.

Recenzowana rozprawa habilitacyjna jest bardzo wartościowym osiągnięciem z zakresu konserwacji sztuki współczesnej i wnosi istotny wkład w rozwój dziedziny sztuk plastycznych w dyscyplinie konserwacja i restauracja dzieł sztuki. Opisane w pracy działania konserwatorskie oraz badania mają ważne znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego, ponieważ dostarczają wiele nowych wskazówek konserwatorskich oraz informacji natury etycznej dla konserwatorów zmagających się z problematyką konserwacji obiektów sztuki współczesnej. Natomiast publikowany katalog stanowi jeden z ważniejszych śladów indywidualnej, naukowo-artystycznej działalności dra Mirosława Wachowiaka. Jego przemyślana treść i aranżacja ukazują złożoną problematykę z jaką spotyka się konserwator sztuki współczesnej.

Ocena pozostałego dorobku naukowo-artystycznego oraz dorobku dydaktycznego i osiągnięć organizacyjnych

Początki zainteresowań Mirosława Wachowiaka badaniami dawnych obiektów zabytkowych ujawniły się w trakcie pisania pracy magisterskiej. Dość szybko główny akcent jego zainteresowań został przeniesiony na malarstwo współczesne, czego owocem była praca doktorska poświęcona twórczości Józefa Pankiewicza. Pan Wachowiak w owym czasie zaangażował się wspólnie z pracownikami Zakładu Fotofizyki i Techniki Laserowej PAN w Gdańsku w wykorzystanie badań nieinwazyjnych za pomocą mobilnych systemów spektroskopowych XRF do identyfikacji pigmentów występujących w warstwach malarskich. W celu rozwiązania wielu problemów dotarł do modelowych próbek materiałów historycznych badając farby występujące na paletach malarskich Wyczółkowskiego, Fałata, Brandt'a, Malczewskiego i Matejki. Dzięki tym badaniom udało mu się znacznie pogłębić wiedzę na temat XIX-wiecznych pigmentów nieorganicznych jak i licznych barwników organicznych. Doświadczenia z identyfikacji barwników zostały zaprezentowane przez Habilitanta na warsztatach pt. *Back to the Roots*, organizowanych przez Doerner Institut w Monachium. Po uczestnictwie w 2009 roku w warsztacie zorganizowanym w Rathgens Labor w Berlinie oraz ciągłej współpracy badawczej z pracownikami Zakładu Fotofizyki PAN w Gdańsku, Habilitant zdecydował się w 2012 roku na złożenie wniosku grantu pt. *Nowe pigmenty XIX wieku – określenie czasu wprowadzenia nowych nieorganicznych pigmentów syntetycznych na paletę artystyczną w drugiej połowie XIX w. i budowanie baz pomocnych w nieinwazyjnych porównawczych badaniach technologicznych na obrazach metodą XRF z wykorzystaniem przenośnego spektrometru, wspomagających datowanie i orzekanie oryginalności*. Wniosek ten został pozytywnie rozpatrzony przez Narodowe Centrum Nauki. W ramach grantu Pan Wachowiak przebadał ponad 300 obrazów. Realizacja projektu pozwoliła na określenie dat pojawienia się na paletach polskich artystów różnych pigmentów tzw. datujących. Analizy z

wykorzystaniem XRF obejmujące zaprawy krajek płócien umożliwiły pełną interpretację składu chemicznego warstwy malarskiej bez pobrania próbek.

Praca podjęta w 2008 roku w Centrum Sztuki Współczesnej w Toruniu oraz problemy spotykane w konserwacji obiektów sztuki dwudziestowiecznej zafascynowały Pana Wachowiaka. Inspiracją dla Habilitanta była duża ilość problemów i wyzwań konserwatorskich, najczęściej nie mających związków z tradycyjną konserwacją dawnych obiektów zabytkowych. Działania przy obiektach sztuki współczesnej zwróciły uwagę na aspekty etyki konserwatorskiej w konfrontacji z nietypowymi postawami współczesnych artystów oraz ich dziełami i niestandardowymi pomysłami.

Działalność naukowo-artystyczna pana Wachowiaka jest bardzo obfita. Posiada ona 231 punktów za publikacje oraz 1506 punktów za działalność artystyczną. Habilitant napisał 36 artykułów, w tym cztery w wysoko punktowanych wydawnictwach oraz wykonał 140 indywidualnych realizacji konserwatorskich. Ponadto dr Mirosław Wachowiak brał udział w 32 realizacjach dzieła konserwatorskiego oraz wystąpił w 41 innych formach działalności takich jak: konferencje, warsztaty naukowe i sesje posterowe.

Habilitant od 2011 roku prowadzi zajęcia praktyczne i teoretyczne ze studentami w Instytucie Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa na Wydziale Sztuk Pięknych UMK. W ramach *Pracowni konserwatorskiej* współprowadził 17 prac dyplomowych, które obejmowały złożone konserwacje prac m.in. Aleksandra Kobzdeja, Tadeusza Kantora, Stanisława Borysowskiego, Wojciecha Kościeleckiego i Piotra Potworowskiego. Doświadczenie i wiedzę zdobytą w ramach opieki konserwatorskiej nad dziełami prezentowanymi na wystawach w CSW w Toruniu Pan dr Mirosław Wachowiak wykorzystuje w trakcie wykładów: *Profilaktyka konserwatorska w muzeach* na specjalności muzealnictwo oraz *Techniki artystyczne XIX i XX wieku* na specjalności krytyka artystyczna. Habilitant jest również autorem ogólnouniwersyteckiego wykładu w języku angielskim pt. *Matters of Contemporary Art and the Process of Conservation*. Ponadto w ramach zajęć dydaktycznych współpracuje z pracownikami Zakładu Konserwacji Papieru i Skóry przy badaniach obiektów dyplomowych na zajęciach *Pracownia dokumentacji budowy technicznej zabytków*.

Bogaty dorobek naukowo-artystyczny i dydaktyczny dra Wachowiaka dotyczy problematyki konserwatorskiej obiektów sztuki współczesnej. Jest on skoncentrowany na rozwiązywaniu indywidualnych problemów pojawiających się w kontakcie konserwatora z dziełem sztuki. Wszystkie obszary działalności habilitanta są spójne. Prace badawcze i konserwatorskie dotyczą tematyki którą habilitant się zajmuje.

Oprócz działalności naukowo-artystycznej i dydaktycznej dr Wachowiak wykazał również duże zaangażowanie w działania organizacyjne na Wydziale Sztuk Pięknych UMK. W latach 2005-2006 był zastępcą prezesa Interdyscyplinarnego Koła Naukowego Doktorantów UMK oraz koordynatorem stażu studentów niemieckich specjalności "Museum und Ausstellung" – Carl von Ossietzky Universität w Oldenburgu odbytego w Instytucie Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa

WSP UMK. Również wykazał się jako współorganizator konferencji *Warsztat nowoczesnego artysty - materiały, technika, metody badawcze*. W latach 2012–2013 brał udział w przygotowaniu wystaw Dyplom w CSW w Toruniu. Od października 2016 roku pełni funkcję Prodziekana ds. Kształcenia i Organizacji Studiów Wydziału Sztuk Pięknych UMK. Jest również Wydziałowym koordynatorem jakości kształcenia oraz członkiem opiniującym programy kształcenia w ramach uczestnictwa w Uczelnianej Komisji ds. Dydaktyki i Jakości Kształcenia. W 2017 roku sprawował nadzór nad dostosowaniem do charakterystyk drugiego stopnia Polskiej Ramy Kwalifikacji programów studiów na kierunku Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki, Grafika, Malarstwo i Rzeźba. Natomiast w roku 2018 miał nadzór nad przypisaniem do nowych dyscyplin i zdefiniowaniem odpowiednich efektów kształcenia dla kierunków Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki, Grafika, Malarstwo, Rzeźba, Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo, Krytyka Artystyczna oraz nadzór nad przygotowaniem Raportu Samooceny dla Zespołu Oceniającego Polskiej Komisji Akredytacyjnej na kierunku Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki. Również był zaangażowany, między innymi, w działalność na polu współpracy międzynarodowej, która zaowocowała podpisaniem umowy o współpracy w dziedzinie badań i dydaktyki z Beijing Union University jak i nawiązaniem współpracy naukowej dotyczącej wykopalisk w rejonie miasta Xiang w Chinach z okresu Dynasti Tang.

Konkluzja

Przedstawiony przez dra Mirosława Wachowiaka dorobek stanowi znaczny wkład w rozwój w dyscyplinie konserwacja i restauracja dzieł sztuki i spełnia wszystkie wymagania zgodnie z art.16 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789). Po wnikliwym przeanalizowaniu wszystkich materiałów wnioskuję o przeprowadzenie dalszych etapów postępowania w celu nadania dr Mirosławowi Wachowiakowi stopnia doktora habilitowanego.

Mirosław Rogoź